

Doc. PhDr. Marta Valihorová, PhD., Katedra psychológie, Pedagogická fakulta Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Doc. PhDr. Eva Gajdošová, PhD., Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

Vývin školskej psychológie v medzinárodnom kontexte

Potreba využívať psychológiu v edukačnom procese má dlhú históriu a nikdy sa o tom nepochybovalo. Ani v súčasnosti niet pochýb o tom, že bez psychológie sa nezaobídeme všade tam, kde sa pracuje s ľuďmi, teda vo všetkých tzv. pomáhajúcich profesiách. Medzi takéto profesie patrí aj profesia učiteľa, ktorý sa v škole podieľa na výchove a vzdelávaní mladej generácie. Psychologický aspekt jeho činnosti vyplýva z vlastnej podstaty edukačného procesu, kde je v permanentnej interakcii učiteľ – žiak. Psychológia sa v škole uplatňovala a aj uplatňuje prostredníctvom poznatkov všeobecnej, vývinovej i pedagogickej psychológie, ktorých základy si pedagogickí zamestnanci - učitelia osvojujú v rámci pregraduálnej prípravy a postupne ich prenášajú, často intuitívne, i prostredníctvom skúseností do pedagogickej praxe.

Škola, pedagogický proces bol a je natoľko zložitý, že s takým odborným vybavením, ktoré poskytujú uvedené psychologické disciplíny učitelia nemôžu vystačiť. V minulosti i v súčasnosti sa teda ukazuje potreba intenzívneho rozvíjania takej psychologickéj disciplíny, ktorá by priamo pomáhala pedagogickej praxi, a takou je práve **školská psychológia**.

Dejiny školskej psychológie zahŕňajú históriu prenikania psychológie do školskej praxe osvojovaním relatívne samostatného, uceleného, teoreticko-aplikačného poznatkového systému. Vznik školskej psychológie ako vednej disciplíny možno situovať na prelom 19. a 20. storočia a vníma sa za akési vyústenie pedagogických a psychologických myšlienok týchto čias a ich aplikáciu. Vznik školskej psychológie priamo alebo nepriamo ovplyvnili tri podmienky:

- Vznik psychológie ako samostatnej experimentálnej vedy (1879 – Wundt), ako aj úsilie experimentálne skúmať psychické procesy a vlastnosti, kvalitatívne vyjadrovať a merať psychické javy. Pozornosť psychológie sa v tom čase obracala aj na výskum a štúdium rozdielov medzi indivíduami a na štúdium toho, ako sa jednotlivci adaptujú na životné prostredie.

- Vplyv evolučných teórií na vznik psychológie dieťaťa a vývinovej psychológie. Tieto obracajú pozornosť na dieťa a učia ho vnímať ako reálne indivídium, nie ako na „dospelého v malom, nedokončenom vydaní“. K významným predstaviteľom, ktorí prispeli skúmaním vlastných detí a publikovali výsledky týchto pozorovaní, patrili Preyer, Perez, Sully, neskôr Binet, Claparede či Dewey. Ich zásluhou sa menia psychologické koncepcie, ktoré zdôrazňujú najmä dynamizmus mentálneho života a úlohu hybných síl vo vývine osobnosti. Podľa uvedených autorov sa dieťa nepokladá za dieťa len preto, že má málo skúseností, ale je dieťaťom preto, aby tieto skúsenosti nadobudlo. Práve to sa stalo východiskom aj pre školskú psychológiu ako vedu, aj pôsobenie školských psychológov.

- Vznik školskej psychológie ovplyvnili aj merania v psychológii dieťaťa a možnosť

poznávať intelektové výkony detí, objektívne ich porovnávať a vyhodnocovať. Alfréd Binet zostavil intelektové testy pre deti a jeho pokračovateľ Decroly v roku 1901 otvára Inštitút pre nenormálne deti. Binet realizuje svoje výskumy priamo na školách, čím vniesol psychologické bádanie priamo do edukačnej reality. Aj v iných krajinách (Francúzsko, USA, Nemecko, kde sa zakladali strediská a ústavy na výskum dieťaťa) boli snahy podporiť školu a získať pre ňu potrebné výskumné a vedecké podklady, ktoré mali uľahčiť a racionalizovať pedagogickú prácu. Zaujímavé sú aktivity napr. Wallona, ktorý v Paríži pri Sorbone zakladá laboratórium detskej psychológie, či diela Piageta (1921, *Le langage et le raisonnement chez l'enfant turbulent*), Watsona (1925 *L'enfant turbulent*), Clapareda (1927, *Comment diagnostiquer les aptitudes chez les écoliers*), ktoré tiež ovplyvnili vznik školskej psychológie.

Všetko úsilie uplatniť psychológiu ako vedu v uvedenom období bolo viac menej len ako aplikácia psychológie na prax, teda v tom čase sa školská psychológia kreovala skôr ako psychologická profesia. Postupne dochádzalo k akejsi syntéze experimentálnej psychológie dieťaťa a praktickej pedagogickej psychológie s fyziológiu, resp. so zdravotníckou starostlivosťou, hlavne mentálnou hygienou dieťaťa. Celkovo v tomto období v európskych krajinách v školských psychologických službách prevládal pedagogický aspekt, kým napr. v USA skôr medicínsky aspekt, pričom školský psychológ pristupuje k práci z klinicko-psychologických pozícií. Toto stanovisko u nás napokon zastával aj O. Kondáš (1977, str.27-30). Tieto i ďalšie etapy vo vývine školskej psychológie sa označujú ako predhistória, predvedecké štádium, ktorú charakterizuje najmä hnutie štúdia dieťaťa.

Za prelomový rok medzi predhistóriou školskej psychológie a jej novšou históriou ako samostatného psychologického odvetvia sa pokladá rok 1944. Ako uvádza S. Hvozdič (1986, str. 16), je to rok, kedy sa Americká psychologická spoločnosť spojila s Americkou spoločnosťou aplikovanej psychológie. Súčasťou novej organizácie sa stala už aj školská psychológia.

Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) v roku 1948 zvolala medzinárodnú konferenciu, na ktorej sa zúčastnili zástupcovia 43 krajín, aby prediskutovali metódy, potrebné na rozvoj vhodných vzdelávacích služieb, vrátane služieb školskej psychológie (Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, 1948). Konferencia odporučila založenie výskumných inštitútov za účelom skvalitnenia výučby, ako aj študijných programov na prípravu psychologických poradcov a školských psychológov. Ďalšia konferencia (Wall, 1956) znovu potvrdila nutnosť zlepšiť psychologické poradenské služby, metodológiu vzdelávania, metódy výučby a služby školskej psychológie. Európske krajiny, ktoré sa stali lídrami v odbore školskej psychológie (napr. Dánsko, Francúzsko, Švédsko a Anglicko) sa aktívne podieľali na týchto konferenciách, ktoré organizovala Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, a patrili medzi prvé európske krajiny, kde vznikli služby školskej psychológie.

V USA šiel nárast odboru školskej psychológie v päťdesiatych rokoch klinickej psychológie, ktorý sa takisto rozrastal. Hoci klinická psychológia začala vykonávať svoju prax počas prvých dvoch dekád 20. storočia, udalosti, ktoré nasledovali po 2. svetovej vojne, mali rozhodujúci vplyv na klinickú psychológiu a jej služby. Po skončení vojny poskytla americká federálna vláda univerzitám značné finančné prostriedky na vytvorenie študijných programov doktorského štúdia v odbore klinická psychológia a financovala skupinu studentov graduálneho štúdia počas

stáží v nemocniciach Veterans Administration Hospitals. Cieľom tejto podpory bolo pomôcť tisíckam vojnových veteránov druhej svetovej vojny. Konferencia v Boulder v roku 1949 pomohla stanoviť normy na odbornú prípravu klinických psychológov v USA (Konferencia v Boulder, 1949; Raimy, 1950).

Thayerská konferencia v roku 1954 (Cutts, 1955) pomohla stanoviť normy, podľa ktorých sa pripravovali školskí psychológovia v USA (Fagan, 2005b). Táto konferencia bola významná preto, že sa na nej definovali psychologické služby, zaviedli sa dve úrovne graduálneho štúdia, charakterizovali sa primárne funkcie výkonu praxe, a odporučili sa požadované osobné a profesionálne vlastnosti. V USA malo schválenie zákona *Vzdelanie pre všetky postihnuté deti* (P.L. 94 - 142, 1975), ktorý sa neskôr zmenil na zákon

Vzdelanie pre postihnutých ľudí

, rozhodujúci vplyv na nárast počtu školských psychológov, ktorí boli potrební, aby sa mohla zrealizovať táto legislatíva podporujúca špeciálne vzdelávanie, a aby mohli poskytovať služby. V roku 1981 mal v Anglicku

Zákon o vzdelaní

podobný vplyv na rozvinutie školskej psychológie v krajine.

V rokoch 1940 – 1970 vzrástol v USA počet školských psychológov z pôvodných 500 na 5000.

O tridsať rokov neskôr, v roku 2005, bolo v Amerike viac ako 32 000 školských psychológov (Charvat, 2005). Tak ako je to aj v prípade odborníkov z iných profesií, väčšina školských psychológov pracuje v mestách, na vidieku pracuje oveľa menej z nich (Hosp a Reschly, 2002; Oakland, 2003).

Podľa odhadov je na svete 500 000 psychológov, z toho 100 000 pracuje v USA (Štatistiky Úradu práce, 2006). V Amerike je pomer počtu psychológov k počtu populácie 1 k 3000 a v Európe je to 1 k 1800. Odbor psychológie sa rozvíja najsilnejšie v Európe, kde podľa odhadov študuje psychológiu 277 000 študentov postgraduálneho štúdia (Európska federácia asociácií psychológov – EFPA, 2006).

Celkove možno konštatovať, že päťdesiate roky dvadsiateho storočia sa vo vývine školskej psychológie označujú aj v medzinárodnom kontexte za roky hľadania jej koncepcie.

Šesťdesiate roky už znamenali vznik vlastnej koncepcie a stratégie školskej psychológie v USA a utvorila sa Národná spoločnosť školských psychológov. Sedemdesiate roky sa považujú za roky inštitucionalizácie tejto psychologickéj disciplíny, jej rozvoja ako psychologickéj špecializácie a rozpracovanie odbornej profesionálnej prípravy psychológov na túto profesijnú špecializáciu. V ďalších rokoch sa školská psychológia ako veda postupne dotvára, rozvíja a rozvíja sa najmä jej aplikáciou v pedagogickej praxi prostredníctvom činnosti školského psychológa na všetkých typoch a stupňoch škôl.

Aby sa školská psychológia mohla rozvíjať a šíriť aj do ďalších krajín, je nutné, aby sa školskí psychológovia aktívnejšie zapojili do výskumu a snažili sa o rozvoj svojho odboru. Bolo by preto vhodné, aby sa v blízkej budúcnosti vytvorila spolupráca medzi uznávanými odborníkmi v odbore školskej psychológie a tými, ktorí žijú a pracujú v krajinách, kde sa školská psychológia ešte len začína rozvíjať. Spoločnými schopnosťami môžu riešiť závažné problémy v rozvojových krajinách s vedeckou dôslednosťou. Nárast a rozšírenie tohto odboru závisí aj od toho, do akej miery sa uskutočňuje spolupráca medzi kolegami z rôznych krajín sveta.

Vývin školskej psychológie na Slovensku a v Čechách

Aj v našich podmienkach v bývalom Československu pri vzniku školskej psychológie pozorovať úsilie vo výchovno-vzdelávacej činnosti školy viac si všímať žiaka, dieťa, jednotlivca. Jej vznik preto súvisí s veľkým záujmom o psychológiu dieťaťa, so záujmom o uplatňovanie psychodiagnostických metód i so zavádzaním experimentálnej pedagogiky. Aj vplyvom školských reforiem v USA sa postupne zavádzajú do škôl rôzne formy individuálneho vyučovania, dokonca spojené s tendenciou čiastočne či úplne odbúrať tradičné, klasické formy vyučovania. Priamy vplyv na vznik školskej psychológie u nás v 20. a 30. rokoch mala diskusia, ktorá sa rozvinula v Československu po prednáške W. Sterna v roku 1911 na tému: Fragenstellungen, Methoden und Ergebnisse der Intelligenzprüfung (F. Ohera, 1934, str. 13). Už v tejto prednáške autor definuje školského psychológa ako osobu s odborným psychologickým vzdelaním, najmä pedagogicko-psychologickým vzdelaním, ktorá pomáha riešiť ťažšie výchovno-vzdelávacie situácie v škole. Do diskusie sa v tomto duchu zapojil aj Stejskal, ktorý neskôr zhrnul svoje názory v článku O úlohách školského psychológa (1930). V júli 1933 sa v Prahe stretli členovia Spolku stredoškolských profesorov a sformulovali rezolúciu, v ktorej deklarovali požiadavku funkcie školského psychológa.

V roku 1934 vyšla prvá obsiahlejšia publikácia pod názvom Funkce školního psychologa, ktorej autorom bol F. Ohera. V tejto publikácii charakterizoval celkovú situáciu v súvislosti s diskusiou o školskom psychológovi, zhodnotil názory na zavedenie tejto funkcie i námietky, ktoré voči školskému psychológovi má. Už vtedy zdôrazňoval, že hlavná úloha školského psychológa spočíva v poradenstve, pričom by školský psychológ mal plniť najmä tieto úlohy:

- zhodnotiť vývin žiakov, a tak poskytovať podklady pre ich výber do stredných škôl,
- pracovať s neprosievajúcimi žiakmi,
- vyjadrovať sa k priestupkom proti školskej disciplíne a normám školského správania,
- diagnostikovať duševné schopnosti a kvality osobnosti žiakov,
- spolupracovať pri výskume školského prostredia,
- spolupracovať s učiteľmi a rodičmi žiakov.

V 50. a 60. rokoch, ktoré boli pre rozvoj psychologických disciplín pomerne ťažké, sa psychológia do škôl dostávala hlavne prostredníctvom pedagogickej a vývinovej psychológie. Popri prácach V. Příhodu prenikala psychológia do školskej praxe aj prostredníctvom vysokoškolských učebníc, monografií a vedeckých prác, ktoré viac desaťročí formovali a ovplyvňovali pedagogicko-psychologické vzdelávanie učiteľov. Závažné sú najmä publikácie L. Ďuriča, J. Gráca, T. Pardela, J. Štefanoviča, O. Blaškoviča, L. Kačániho, z českých autorov J. Jiráňka, M. Součka a iných. Vlastné psychologické služby sa vo vtedajšej socialistickej spoločnosti do školy dostávali len prostredníctvom psychologického výchovného poradenstva. Pre rozvoj školskej psychológie na Slovensku malo veľký význam založenie Katedry pedagogickej psychológie s oddelením školskej psychológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vedúcim sa stal prof. L. Ďurič, čím sa vytvorili relatívne priaznivé podmienky pre rozvoj tejto vednej disciplíny.

Z histórie školskej psychológie na Slovensku vieme, že školská psychológia ako samostatná teoreticko-aplikovaná psychologická disciplína sa vo vtedajších podmienkach rozvíjala najmä od roku 1970, a to hlavne enormným úsilím prof. S. Hvozdíka a ďalších slovenských

psychológov, najmä L. Ďuriča, O. Blaškoviča či M. Jurču. Títo spoločne vypracovali koncepciu práce školského psychológa. Navrhovaná koncepcia a náplň práce školského psychológa sa do roku 1975 experimentálne overovala na vybraných základných a stredných školách v Bratislave a v Košiciach. Jednoznačne sa potvrdila efektívnosť psychologických služieb škole prostredníctvom činnosti školského psychológa a jeho spolupráce s učiteľmi, rodičmi i žiakmi. I napriek tomu sa systemizované miesta školských psychológov na škole nevytvorili. V súvislosti s touto etapou rozvoja školskej psychológie, najmä prostredníctvom činnosti školského psychológa, sa predmet školskej psychológie a jej základné úlohy postupne ujasňujú.

Po roku 1975 sa na pomerne dlhé obdobie o školskej psychológii a o školskom psychológovi prestalo hovoriť, napriek tomu, že títo boli naďalej na FFUK na katedre pedagogickej psychológie pripravovaní, najmä v dvojpredmetovom učiteľskom štúdiu.

Nová etapa vývinu školskej psychológie ako vedy i jej aplikácie do pedagogickej praxe prostredníctvom funkcie školského psychológa sa začala až od roku 1989. V prelomovom roku 1990 bola založená Asociácia školskej psychológie na 1. zakladajúcom zjazde v Košiciach, kde bola prítomná A. Meldenová zo Švédska, vtedajšia prezidentka ISPA – Medzinárodnej asociácie školskej psychológie. Vo vedení tejto stavovskej organizácie doteraz pracujú najmä pracovníci z katedier psychológie z Banskej Bystrice (M. Valihorová), Bratislavy (E. Gajdošová, G. Herényiová), Košíc (S. Hvozdič, O. Orosová), Nitry (D. Malá, A. Hamranová) a zástupcovia z praxe, ako aj zástupcovia z radov psychológov z Čiech (J. Zapletalová, S. Štech, J. Mareš). Založením AŠP sa otvorila školskej psychológii nová perspektíva a opäť sa začalo veľmi intenzívne uvažovať a pracovať na zavedení funkcie školského psychológa do škôl a o príprave novej koncepcie jeho práce. Ako východisko a do určitej miery aj vzor slúžili bohaté skúsenosti kolegov z rozvinutých demokratických štátov, diskusie s týmito kolegami, a tiež možnosti cestovať do zahraničia na podujatia, ktoré ISPA organizovala a dodnes organizuje.